

Cultural security. Theory – selected aspects – case studies,
eds. Elżbieta Szyszlak, Rafał Wiśniewski, Radosław Zenderowski,
Peter Lang, Lausanne – Berlin – Bruxelles
– Chennai – New York – Oxford 2023, ss. 304
(Piotr Kosiorek)

Postępująca od lat 90. XX w. tendencja do poszerzania i pogłębiania kwestii bezpieczeństwa znajduje swoje odzwierciedlenie we wzroście zainteresowania czynnikami pozamilitarnymi. Po *zimnej wojnie* można było zaobserwować obranie nowego kursu w badaniach nad bezpieczeństwem. Przekształcenie architektury bezpieczeństwa międzynarodowego w *pozimnowojennej* rzeczywistości wiązało się z przemodelowaniem kierunków analiz i stopniową marginalizacją tradycyjnych paradygmatów akcentujących wymiar militarny. W tym kontekście szczególnie widoczne były trzy kwestie:

- 1) Zmienił się sposób typologii zagrożeń, w której dostrzeżono znaczenie aspektów niemilitarnych. Wyodrębnienie poszczególnych sektorów bezpieczeństwa pozwalało na dokonywanie dalszej klasyfikacji, co znajdowało swoje uzasadnienie w różnorodności zagrożeń.
- 2) Nastąpiło przyspieszenie pojmowania ewolucji środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego, znajdującej odzwierciedlenie z jednej strony w uwzględnieniu roli aktorów niepaństwowych, z drugiej zaś, z personalnym i strukturalnym traktowaniem bezpieczeństwa, gdzie zaczęto podkreślać istotę takich dziedzin jak *human security* czy sytuacji różnych grup społecznych oraz mniejszości narodowych.
- 3) Poszerzono katalog wyzwań i zagrożeń, które cechowały się wielowymiarowym oraz polisemantycznym charakterem. Pojawiła się potrzeba permanentnego aktualizowania różnych wymiarów bezpieczeństwa.

Publikacja pod redakcją Elżbiety Szyszlak, Rafała Wiśniewskiego i Radosława Zenderowskiego jest poświęcona bezpieczeństwu kulturowemu, które jako osobna kategoria występuje od niedawna. Jej wyodrębnienie jest związane z ewolucją postrzegania badań nad bezpieczeństwem i nowymi wyzwaniami, jakie przyniósł kres *zimnej wojny* i rozpad dwubiegunowego świata. Trudno polemizować z poglądem, iż kwestie kulturowe i tożsamościowe odgrywają istotną rolę w stosunkach międzynarodowych, zarówno na poziomie polityki wewnętrznej

poszczególnych państw, jak na forach instytucji wielostronnych. Należy podkreślić zatem aktualność podejmowanej problematyki z perspektywy opracowań poświęconych pozamilitarnym sferom bezpieczeństwa.

Na szczególną uwagę zasługuje przejrzysta struktura publikacji. Składa się ona z trzech działów, z których dwa pierwsze można uznać za część eksplanacyjną, trzeci zaś za przełożenie omawianego zjawiska na grunt wewnętrzny, tj. bezpieczeństwo kulturowe wybranych podmiotów. Pierwszy dział jest poświęcony ramom teoretycznym i metodologicznym, drugi jest omówieniem wybranych aspektów problemu badawczego (bezpieczeństwo kulturowe), część trzecia zawiera analizę bezpieczeństwa kulturowego z perspektywy wybranych państw oraz Unii Europejskiej. Układ pracy jest skonstruowany w sposób, który pozwala na syntezę i uporządkowanie podejmowanej problematyki. Część pierwsza umożliwia zapoznanie się z podstawowymi założeniami i genezą omawianego zjawiska. Stanowi ona podstawę do rozważań o wybranych aspektach bezpieczeństwa kulturowego, w którym istotne jest rozróżnienie poszczególnych elementów tej dziedziny. Dwa pierwsze działy wyposażają czytelnika w niezbędną wiedzę teoretyczną, metodologiczną, a także funkcjonalną z zakresu bezpieczeństwa kulturowego. Sygnalizują także potrzebę włączenia bezpieczeństwa kulturowego w sektor państwowy, co implikuje zarządzanie tą dziedziną bezpieczeństwa przez ośrodek decyzyjny danego uczestnika stosunków międzynarodowych. Zagadnienie to porusza Tomasz Szyszlak, który zauważa, iż sfera bezpieczeństwa kulturowego jest strukturalnie powiązana z państwem z uwagi na istnienie resortów i ministerstw zajmującymi się sprawami kultury.

Dział pierwszy zatytułowany *Cultural security in the theoretical and methodological dimensions*, składa się z czterech artykułów. Pierwszy z nich, napisany przez Marka Bodzianego dotyczy genezy zjawiska bezpieczeństwa kulturowego. Autor wskazuje, iż bezpieczeństwo kulturowe jest konsekwencją naturalnego procesu społecznego. Przywołując lata 90. XX w. sygnalizuje, iż „huntingtonowska” wizja *zderzenia cywilizacji* znajduje odzwierciedlenie w problemach natury społecznej i etnicznej wybranych grup. Mają one swoje źródło w czynnikach tożsamościowych wpływających na kształtowanie się świadomości autoidentyfikacyjnej danej zbiorowości. Artykuł autorstwa Sebastiana Wojciechowskiego jest propozycją rozważania bezpieczeństwa kulturowego za pomocą pentagonalnego modelu. Kierunek ten, zdaniem Autora, pozwala na analizę zjawiska w skali lokalnej, regionalnej i globalnej. Krzysztof Cebul w swoim tekście wskazuje na powiązania między bezpieczeństwem kulturowym a kulturą bezpieczeństwa. Ostatnią pozycję zamykającą pierwszą część publikacji jest praca Anny Kurkiewicz poświęcona fundamentom ideologicznym bezpieczeństwa kulturowego.

Dział drugi, zatytułowany *Selected aspects of cultural security*, rozpoczyna pozycja autorstwa Andrzeja Szabaciuka. Autor ten analizuje nowe i stare zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego. Kolejne dwa teksty wskazują na strukturalne

powiązanie bezpieczeństwa kulturowego z bezpieczeństwem państwa. Tomasz Szyszlak prezentuje system bezpieczeństwa kulturowego jako podsystem bezpieczeństwa narodowego, z kolei Jarosław Jarząbek analizuje rolę bezpieczeństwa kulturowego w polityce państwa. W swoim artykule Elżbieta Szyszlak sygnalizuje potrzebę rozważania bezpieczeństwa kulturowego w kategoriach grup mniejszościowych, co nie wyklucza powiązania tej dziedziny ze sferą państwową. Dalej, Ireneusz Józwiak podkreśla rolę kapitału ludzkiego. W wizji Autora jest to determinanta bezpieczeństwa kulturowego. Ostatnie dwie pozycje są poświęcone związkom bezpieczeństwa kulturowego i religii. Mariusz Sułkowski w swojej pracy podkreśla znaczenie religii dla kształtowania się kulturowych wzorców, z kolei Joanna Kulska analizuje bezpieczeństwo kulturowe w kontekście jednego z rodzajów dyplomacji nieformalnych, *faith – based diplomacy*.

Ostatni dział stanowi przełożenie przeanalizowanych zagadnień, ram teoretycznych i metodologicznych na grunt wewnętrzny. Jest poświęcony bezpieczeństwu kulturowemu wybranych państw oraz Unii Europejskiej. Warto zauważyć, iż analizowane jest bezpieczeństwo kulturowe czterech rodzajów podmiotów: organizacji międzynarodowej (Unia Europejskiej), państw Unii Europejskiej (Polska, Litwa, Niemcy), państw posiadających status kandydata do Unii Europejskiej (Serbia, Bośnia i Hercegowina) oraz państw leżących na Bliskim Wschodzie (Izrael, Iran). Dobór państw pozwala na uznanie publikacji za kompleksową. Skłania także do refleksji nad aktualnością podziału na bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe. Wzrost znaczenia niemilitarnych aspektów bezpieczeństwa wskazuje bowiem na rozmycie się granic uznawanych wcześniej za jasne i klarowne.

Pozycja *Cultural security. Theory – selected aspects – case studies* stanowi cenne źródło wiedzy naukowej na temat bezpieczeństwa kulturowego, zarówno w zakresie teoretycznym, metodologicznym, jak i funkcjonalnym (z perspektywy określonego kontekstu bądź danego uczestnika stosunków międzynarodowych). Propozycje autorów na temat pojmowania bezpieczeństwa kulturowego wskazują z jednej strony na powiązania strukturalne tego sektora ze sferą państwową, z drugiej zaś, na rozpatrywanie bezpieczeństwa kulturowego w ramach grup mniejszościowych (religijnych, etnicznych czy społecznych). Publikacja pod redakcją Elżbiety Szyszlak, Rafała Wiśniewskiego i Radosława Zenderowskiego stanowi wartościowy wkład w badania nad bezpieczeństwem kulturowym. Widocznym efektem pracy Autorów jest uporządkowanie kwestii merytorycznych, a także uściślenie oraz przeanalizowanie wyzwań i zagrożeń dla omawianego zjawiska.